

Status og utfordringer for Norge

Taler

Ine Eriksen Søreide

Dato

4 oktober 2021

Omstendigheter

Utenriksministerens årlige foredrag i Oslo Militære Samfund

1 Deres Majestet, kjære alle sammen,

Det er godt å være her, blant venner på Oslo Militære Samfund. Og det er alltid en ære og glede å få tale fra en av landets viktigste talerstoler. Det er også en
5 spesiell ære å ha Hans Majestet Kongen her. Et av de største privilegiene jeg har hatt som utenriksminister, er de ukentlige audiensene hos Kongen. Deres Majestet, se på dette som en slags plenumsaudiens!

Jeg har ofte vært her og snakket om fremtidsperspektiver i utenriks-, forsvars- og
10 sikkerhetspolitikken. Men i dag skal vi også koste på oss å kikke litt i bakspeilet. For det har vært åtte begivenhetsrike år. Og tiden som nå ligger bak oss, gir noen perspektiver også for fremtiden.

Jeg sier at dette er en av landets viktigste talerstoler, fordi den er det nå og også
15 historisk har vært det. Rekken av eminente forsvarsvenner som har gått før oss, kan få noen hver til å krympe i stolen (eller - i mitt tilfelle - å krympe bak denne talerstolen).

Én slik størrelse var Carl Joachim Hambro. Stortingspresident gjennom nesten
20 20 år. President i Folkeforbundets generalforsamling. En mann som på en unik måte forsto sin egen samtid og som spilte en viktig rolle i april dagene 1940.

Året før krigsutbruddet sto han her hvor jeg står nå. Og han var nok noe mer
nervøs enn vanlig, for der Hans Majestet nå sitter, satt to dyktige og veldig
25 interesserte forsvarsvenner, nemlig kong Haakon og kronprins Olav.

Hva Hambro talte om akkurat denne kvelden i februar 1939, vet jeg ikke. Men

30 det er ikke usannsynlig at han snakket om småstatenes kår i en verden hvor det blåste opp til konflikt mellom stormaktene. Hambro var svært opptatt av dette temaet. Han forstod at skulle Norge bevare sin frihet og sitt handlingsrom i utenrikspolitikken, trengte man to ting: Et sterkt forsvar og en sterk internasjonal rettsorden.

35 Vi skal selvfølgelig ikke sammenligne vår tid med opptakten til andre verdenskrig. Trusselbildet er annerledes. Norge er ikke lenger et nøytralt land. Og de sosiale og politiske skillene i vår tid er fjerne ekko av hva de var for drøyt 80 år siden.

40 Men det går en linje fra Hambro og inn i vår tid. Vårt handlingsrom i utenrikspolitikken forblir grunnleggende sett avhengig av de samme to tingene som Hambro kjempet så iherdig for: Et sterkt forsvar her hjemme og forpliktende internasjonalt samarbeid ute.

45 Som forsvarsminister og senere som utenriksminister har dette vært mine to kanskje viktigste prioriteringer, og det er dette jeg vil snakke til dere om her i kveld. Vi er på vei inn i nytt landskap hvor stormaktsrivalisering igjen blir et omdreiningspunkt i internasjonal politikk. Vi må igjen arbeide for å beskytte ; og helst utvide ; Norges handlingsrom. Det mener jeg vi fortsatt gjør best
50 gjennom et sterkt forsvar og forpliktende internasjonalt samarbeid.

*

I 1939 blåste det opp til storm. Det ser vi heldigvis få tegn til i dag. Men jeg tror
55 vi trygt kan si at det er blitt flere skyer på himmelen i løpet av disse siste åtte årene.

Himmelen var likevel forbausende skyfri (i et ofte regntungt Brussel) da jeg reiste for å delta på mitt første forsvarsministtermøte i Nato og Nato-
60 Russlandsrådet, 21. oktober 2013, etter bare fem dager som forsvarsminister. NRC-møtet var kommet i stand etter en lengre pause, og stemningen var god. Jeg minnes spesielt Russlands forsvarsminister, Sergej Sjojgu. Til muntre bifall fra kollegene rundt bordet avsluttet han sitt innlegg med å overrekke generalsekretæren en slags rose malt soldathjelm i hippiefarger.

65

Kontrasten kunne knapt bli større til vårt neste forsvarsministtermøte i Nato,

noen måneder senere. Idet vi bokstavelig talt satt oss rundt møtebordet i Brussel, begynte meldingene å tikke inn om at Russland var i ferd med å gå inn i Ukraina.

70

Russlands ulovlige anneksjon av Krim var et alvorlig brudd på folkeretten, og står igjen som et vannskille. For første gang siden andre verdenskrig opplevde vi at et europeisk land med makt tok en del av et naboland, og vi lever fortsatt med konsekvensene av det. Nesten åtte år senere må vi konstatere at Russland har fortsatt sin militære modernisering (inkludert oppbygging av betydelige kapasiteter i våre nærområder), konflikten i Ukraina forblir uløst og, som valget i Russland for noen dager siden demonstrerte: Det demokratiske rommet i Russland blir dessverre stadig mindre.

80

Vi har lov å drømme om en bedre verden. Vi skal aldri slutte å jobbe for en bedre verden. Men som jeg ofte har sagt; vi må forholde oss til verden slik den faktisk er, ikke slik vi skulle ønske at den var.

85 En annen sky på himmelen disse siste åtte årene har vært nedbyggingen av den europeiske sikkerhetsarkitekturen. Verden opplever i dag en rivende militærteknologisk utvikling. Vi ser at stadig flere land skaffer seg langtrevkende presisjonsvåpen. Det ytre rom militariseres. Og listen over ny teknologi som kan brukes for å oppnå militær eller politisk gevinst, blir stadig lengre.

90

Ideelt sett skulle vi lagt nye byggesteiner til den europeiske sikkerhetsarkitekturen. I stedet har det motsatte skjedd. Vi gikk inn i 2014 med tre viktige avtaler: INF-avtalen om kryssermissiler, New Start-avtalen om strategiske kjernevåpen og Open Skies-avtalen om militære overflyvninger. Åtte år senere er det egentlig kun New Start som står igjen i sin fulle form. INF-avtalen er borte og USA og Russland har begge trukket seg fra Open Skies. Når det gjelder CFE-avtalen om konvensjonelle våpen, var den allerede en skygge av seg selv lenge før vannskillet i 2014.

95

Denne situasjonen, kjære venner, er verken unik for vår region eller for sikkerhetspolitikken. I Asia- og Stillehavsområdet, hvor vi nå ser økt spenning, er fraværet av tillitsbyggende mekanismer enda mer utfordrende enn her i Europa. Og hever vi blikket, ser vi press mot forpliktende internasjonalt samarbeid på flere områder: Handel, helse, klima og sikkerhetspolitikk.

100

105

Historisk har utfordringen ofte vært at stormaktene slutter å bruke det multilaterale systemet. Hambro var redd for nettopp dette, og kjempet innbitt for at stormaktene skulle bruke Folkeforbundet til konfliktløsning, i stedet for å gjøre avtaler på bakrommet. USA ble imidlertid aldri med i Folkeforbundet. Tyskland, Japan og andre meldte seg ut, mens Sovjetunionen ble ekskludert etter angrepet på Finland i 1939. Folkeforbundet var i realiteten maktesløst overfor krisene som oppstod i løpet av 1930-årene.

I vår tid kommer presset fra flere hold. På toppen ser vi økt rivalisering. Russland har fortsatt sin selvhevdende utenrikspolitikk og viser få tegn til å endre kurs. Landet har evne og vilje til å projisere militær og politisk makt både i og utenfor egne nærområder, og den evnen benytter de. FNs sikkerhetsråd kan fortsatt utrette mye, men vi må innse at tiden da USA, Russland og Kina samlet seg om offensive kapittel 7-vedtak i beste fall er satt på en lang pause.

Mellom Kina og USA har det vokst frem en dypere og mer langvarig strategisk rivalisering. Vi så kimer til dette allerede mot slutten av Obamas presidentperiode. Siden den gang har rivaliseringen slått ut i full blomst. Kina vokser frem som en stormakt som kan by USA på jevnbyrdig, eller i hvert fall nær jevnbyrdig, konkurranse. Økonomisk, teknologisk, og på sikt kanskje også militært. Og vi ser et USA som demmer opp: Hjemme, ute, på multilaterale arenaer og i samarbeid med allierte og partnere. Dette vil prege internasjonalt samarbeid i mange år fremover.

Jeg har sagt det før: Det er ikke unaturlig at et land av Kinas størrelse bygger ut sitt forsvar eller søker innflytelse i tråd med sin tyngde i verden. Det har stormakter ofte gjort. Men det som uroer mange, er at Kina ikke er blitt mer fritt og demokratisk på sin ferd mot økt velstand. Utviklingen har i senere år gått i feil retning. Og mens dette tidligere var en geografisk begrenset utfordring, ser man i dag et Kina som i større grad enn før ønsker å prege verden rundt seg utfra egne perspektiver og verdier.

Den amerikanske «engasjementslinjen» - troen på at Kina gjennom utvikling og samkvem med andre ville bevege i demokratisk retning - er i dag død. Den dominerte amerikansk Kina-tenkning i et halvt århundre, fra Nixons berømmelige reise til Beijing i 1972 og frem til vår tid. Nå er den erstattet med tverrpolitisk enighet om at USA må demme opp for Kina for å hegne om egne interesser og en fortsatt liberal verdensorden. Enkelte sider ved

oppdemningslinjen medfører krevende diskusjoner med Europa om hvordan Kina-politikken bør innrettes. Samtidig ser vi at USA og Europa på sentrale områder har nærmet seg hverandre i synet på Kina.

150 Men internasjonalt samarbeid fortæres også nedenfra. Hambro sa engang noe slikt som at småstater bærer et særlig ansvar for internasjonalt forpliktende samarbeid. I flere land, også i den vestlige verden, har likevel tanken om det motsatte fått vind i seilene. Nasjonalisme, populisme, isolasjonisme har bredt om seg. For noen er også agg mot internasjonalt samarbeid blitt et middel for å
155 skaffe seg gjennomslag i innenrikspolitikken.

Vi kan håpe på at dette endrer seg. Men, kjære venner, hva om disse stemningsbølgene er dypere fenomener, slik som langtidsvirkninger av finanskrisen for et tiår siden eller migrasjonskrisen i 2015? Om det er tilfelle, gir
160 pandemien oss liten grunn til optimisme for årene som kommer.

*

Regjeringen har navigert i dette landskapet gjennom omfattende tiltak både
165 hjemme og ute.

Forsvar har vært meget høyt prioritert, og jeg er stolt over det vi har fått til. Korrigert for prisstigning var forsvarsbudsjettet i 2020 løftet med over 16 milliarder kroner sammenlignet med 2013.

170

16 milliarder.

Få, om noen, trodde det var mulig for åtte år siden. I fjor passerte forsvarsutgiftene to prosent av Norges bruttonasjonalprodukt, hvorav over 30
175 prosent gikk til investeringer. Store vedlikeholdsetterslep er hentet inn, trening og øvelser har økt i omfang og vi har anskaffet nye kapasiteter som gjør Forsvaret vesentlig bedre rustet for fremtiden. Slik som nye kampfly, ubåter og maritime overvåkingsfly. Kampflyene er under innfasing (31 fly er mottatt, og 21 av dem er stasjonert i Norge) og de første P8-flyene kommer i november.

180

Et slikt arbeid blir aldri ferdig, for man kan alltid bli bedre, og trusselbildet er i endring. Men mye er gjort, og med den forrige og den nye langtidsplanen har vi lagt grunnlaget for et forsvar som også i årene fremover vil ha store ressurser til

185 disposisjon.

La meg likevel legge inn en advarsel. Da jeg holdt mitt første foredrag her som nyutnevnt leder av Utenriks- og forsvarskomiteen, sa jeg: "Oppsummert kan man si at Forsvarets hovedproblem fortsatt er den betydelige ubalansen mellom
190 de oppgaver vi som politikere har pålagt Forsvaret, den strukturen Forsvaret har hatt, og de ressurser vi har stilt til rådighet.

Ubalansen har løpende blitt forsterket av den spesifikke årlige kostnadsveksten i sektoren, og at Stortinget i basert på budsjettforslagene fra ulike regjeringer i
195 heller ikke bevilget de midlene som var forutsatt i planene. Kortversjonen er derfor at Stortinget, over mange år, ikke har vist seg villig til å betale for det man har bestilt, ikke engang det man har fått levert, av Forsvaret."

Da jeg tok over som forsvarsminister i oktober 2013, ble derfor min
200 hovedprioritering å begynne den enorme snuoperasjonen som var nødvendig etter at forsvarsbudsjettene hadde opplevd mange år gjennom vekslende regjeringer uten vekst - og til og med reduksjon. Vi valgte å bygge Forsvaret opp fra grunnmuren. Ikke de populære og synlige delene, men de «kjedelige» og viktige. Ting som å få det vi hadde til å virke, redusere klartider, øve og trene
205 mer, skaffe reservedeler og ammunisjon - og deretter gjøre nye, store investeringer i materiell til Hæren, nye ubåter og nye maritime overvåkningsfly, samtidig som betalingene for F-35 da slo inn.

Vi måtte ta tøffe valg i langtidsplanen «Kampkraft og bærekraft», og vi måtte
210 bygge en forsvarøkonomi sten på sten for å skape den nødvendige balansen mellom struktur, oppgaver og økonomi. At vi også for første gang fikk lagt inn den forsvarsspesifikke kostnadsveksten, og at den ble konsekvensjustert årlig, virket utad lite spektakulært - men var et helt sentralt grep - og her ser jeg spesielt på herrene Neergaard og Holme! Langtidsplanen alene innebar over to
215 milliarder i økte budsjetter årlig, og det kom i tillegg til betalingen for kampflyene som vi mirakuløst nok klarte å bake inn i budsjettene som konsekvensjustering. Det innebar flere milliarder kroner i bevilgninger bare til flyene hvert år.

220 Advarselen ligger i følgende observasjon: Det er en reell fare for at vi igjen beveger oss i retning av fornyet ubalanse, hvis ikke evnen til å prioritere og finansiere følges opp. Hvis hensynet til hva som gir forsvarsevne og økonomisk

bærekraft må vike for andre hensyn, vil vi fort være tilbake der vi var.

225

Ute har vi arbeidet iherdig for å bevare og styrke den verdensordenen som er bygd opp siden andre verdenskrig. I Nato, FN og WTO; i samarbeid med allierte og ved å strekke ut en hånd til nye partnere. Stortingsmeldingen om multilateralt samarbeid, som jeg la fram i 2019, varslet i så måte et skifte i
230 pragmatisk retning. Analysen ett år etter at den ble vedtatt i Stortinget, er at den har bidratt til å utvide handlingsrommet vårt.

235

Essensen er at Norge må jobbe langs flere spor for å bevare og styrke multilateralt samarbeid. Vi vil jobbe tettere med likesinnede. Men hvis vi kan
finne gode løsninger med land som normalt står lenger fra oss, men som vi har sammenfallende interesser med i enkeltsaker (f.eks. i klimaspørsmål), bør vi samarbeide med dem.

240

I sikkerhetspolitikken har Nato vært vårt aller viktigste satsingsområde. I krise eller krig er Norge, som alle Nato-land, helt avhengig av allierte forsterkninger. Dette må vi håndtere klokt, det vil si med iver og stor innsats, noe vi også har gjort.

245

2014 ble et omdreiningspunkt for alliansen. Nærområdeinitiativet, som Norge gikk i bresjen for flere år før, fikk et annet løft i seilene etter Krim. Oppmerksomheten de siste årene har vært på kollektiv avskrekking og forsvar, og alliansen har tatt syvmilssteg for å hente inn det tapte. Planverk er overhaldt, vi øver og trener mer, Nato har bygd opp hurtigreaksjonsstyrker og påfølgingsstyrker, utplassert styrker i Baltikum og bedret apparatet for å motta allierte forsterkninger. Norge tok, sammen med Tyskland og Nederland,
250 initiativet til å opprette piloten til Natos Very High Readiness Joint Task Force - VJTF. Tysklands og Nederlands daværende forsvarsministre Ursula von der Leyen og Jeanine Hennis-Plasschaert er i dag president i EU-kommisjonen og FNs spesialutsending til Irak, men vi holder kontakten jevnlig, og snakker ofte
255 om hvordan vi jobbet med dette.

260

Arbeidet i Nato er ikke fullført, men vi er i dag et helt annet sted enn vi var for åtte år siden. En god del av æren går til en dyktig generalsekretær, til Jens, som har klart å løse i havn nødvendige reformer i en periode hvor det har vært mye støy mellom allierte. Men jeg opplever også at medlemslandene har vært flinke til å bygge felles situasjonsforståelse.

265 Tanken om at Europa og USA glir fra hverandre samsvarer dårlig med mine
erfaringer. På mange områder har vi i disse årene jobbet oss nærmere hverandre.
Og Norge har vært en pådriver både for reformer og for å bygge det samholdet
som må til for få disse igjennom.

270 En annen viktig prioritet har vært å styrke forholdet til USA. Jeg røper neppe
statshemmeligheter når jeg sier at forholdet til tider har vært krevende - det har
dere hørt meg si offentlig flere ganger. Men tidlig i Trump-perioden bestemte vi
oss for å fokusere på et knippe viktige saker for Norge: Handel, klima og
forsvars- og sikkerhetspolitikk. Det ga et godt arbeidsklima hvor vi, tross all
støyen, fikk til mye sammen. Ikke minst i forsvars- og sikkerhetspolitikken, der
275 samarbeidet ble fordypet

Tidlig i 2014 tok vi en beslutning om å intensivere samarbeidet med sentrale
europaiske allierte og våre nordiske naboer. En rekke land - Storbritannia,
Tyskland, Frankrike, Nederland og nordiske land har trappet opp trening og
280 øving i Norge. Det har også USA. Vi flyr mer sammen. Vi seiler mer sammen.
Vi øver mer sammen. Dette er viktig. I krise og krig er Norge helt avhengig av
forsterkninger, og disse må vi forberede i fredstid. Som jeg av og til pleier å si:
Trening, øving og forhåndslagring er ikke i strid med basepolitikken. De er
basepolitikkenes bestevenner. Det sterkeste motmiddelet mot permanente
285 utenlandske baser i Norge er å investere i god forsterkningspolitikk og forberede
den i fredstid, og det har vi gjort.

Flere av våre allierte har etter 2014 sett seg nødt til å velge andre og skarpere
alternativer. Vi har unngått dette. Tilpasningsdyktigheten er noe av årsaken til
290 at Norges forsterkingsmodell fortsatt er vital og troverdig etter over 70 år.

I vår rundet vi en annen viktig milepæl i forholdet til USA da vi signerte
tilleggsavtalen om forsvarssamarbeid, SDCA. Dagens avtale med USA stammer
fra 1950-tallet og har tjent oss vel. Det er jeg trygg på at også den nye avtalen vil
295 gjøre.

På 1990-tallet ble det meste av alliert infrastruktur avviklet i Norge. Nå må vi
igjen sette i stand apparatet vi trenger for å kunne motta forsterkninger. Og for
at USA skal kunne investere i relevant infrastruktur i Norge, trenger vi et
300 oppdatert rammeverk.

Samtidig slår avtalen utvetydig fast at base-, anløps- og atompolitikken ligger fast, og militære begrensninger fortsatt gjelder. Dette har vært avgjørende for oss. Norges forhold til Russland hviler på en viktig balanse mellom avskrekking og beroligelse. Akkurat hvor balansepunktet går, endrer seg, og har alltid endret seg, i takt med de sikkerhetspolitiske betingelsene. Men grunnstolpene står fast. Det har de også gjort på vår vakt.

Så er det ingen tvil om at oppmerksomheten om - og interessen for - Arktis øker, både hos arktiske og ikke-arktiske land. Dette skyldes både raske klimaendringer og økt geopolitisk spenning. Vi ser mer militær aktivitet både på russisk og alliert side. For regjeringen har det vært viktig at Norge påvirker betingelsene for alliert aktivitet i nærområdene. Vi er selvsagt glade for økt interesse for sikkerheten i nord. Men som jeg også ofte sier til våre venner: Husk at når dere seiler bort etter endt tokt, så ligger vi fortsatt her vi gjør.

Forholdet til Russland har vært krevende i store deler av perioden. Sannsynligvis mer krevende enn i noen annen periode siden den kalde krigens slutt. Det handler om et forverret forhold mellom Russland og Vesten etter den ulovlige annekteringen av Krim, men også om et stadig mer undertrykkende regime internt.

Likevel har vi klart å videreutvikle det praktiske samarbeidet i nord knyttet til felles interesser som fiskeriforvaltning, søk og redning og miljøforvaltning. Kommisjonsarbeidet fungerer godt - selv digitalt. Vi har også videreført folk-til-folk samarbeidet, og kontakten mellom våre forsvar med tanke på å unngå misforståelser og bygge tillit. I april 2019 besøkte statsministeren og jeg St. Petersburg, og hadde møter med Putin og Lavrov. Til tross for et mer krevende forhold mellom Russland og Vesten har vi hatt god - og ikke minst jevn - kontakt på politisk nivå, både bilateralt, i rammen av Arktisk råd og Barentsrådet. Vi har også en ny arena for samarbeid som fungerer godt, og det er Sikkerhetsrådet. Utenriksminister Lavrovs deltakelse ved markeringen av 75-årsjubileet for frigjøringen av Øst-Finnmark er et viktig bilde på den bilaterale kontakten som rommer både substansielle samarbeidsområder, tydelig dialog om uenighet og en historisk takknemlighet.

Russland har alltid vært en definerende faktor i vår utenriks-, sikkerhets- og forsvarspolitik. Vi har alltid håndtert Russland med fasthet og forutsigbarhet -

også nå.

Noen mener det er et utslag av overdreven idealisme eller utenrikspolitisk moralisme at vi reagerte som vi gjorde i 2014, og at vi ikke kort tid etter Krim
345 gikk tilbake til business as usual. For Norge var det ikke et alternativ - som et lite land med en stor nabo - å la være å stå opp for folkeretten.

Man synes å glemme at Europa prøvde nettopp det etter Georgia-krigen. Utfallet kjenner vi. Vi fikk avspenning, men den ledet ikke til fred. Den bidro
350 blant annet til Krim.

*

Kjære venner,

355 Vi må aldri undervurdere hvor grunnleggende folkeretten er for små og mellomstore stater. Tenk bare på hvor avhengige vi er av at havretten overholdes i nord og i forholdet til våre naboland. Folkeretten er vårt førstelinjeforsvar. Lar vi den forvitte, vil nye problemer vente oss lenger nede i løypa.

360 Avspenning er bra, men, som Hambro engang sa det: Avspenning kan også være «tiden det tar en stormakt å sluke en småstat». Uten en endring fra russisk side, i form av leveranser på Minsk-avtalen, er det vanskelig å komme tilbake der vi var før 2014. I mellomtiden må vi gjøre det beste ut av den hånden vi har fått
365 utdelt.

Dette er ikke idealisme. Det er nøktern realisme.

*

370 Så hva nå? Hvordan skal vi hegne om Norges handlefrihet når det neste kapittelet av vår utenrikspolitiske historie skal skrives?

Jeg har lyst til å besvare spørsmålet med å ta dere med tilbake til 1905, året da
375 den norske utenrikstjenesten ble grunnlagt. Franskmennene har kalt denne tiden i europeisk historie for la belle époque. Verden hadde lagt bak seg en lengre periode med stabilitet og vekst. Men nå viste konferansediplomatiet, som hadde sikret tiår med stabilitet, tegn til slitasje. Det brygget på ny opp til

380 rivalisering mellom stormaktene.

I møte med dette værskiftet valgte Norge nøytralitet. Det ble sett på som det tryggeste valget. Og spørsmålene fra datidens debatt forteller oss mye om sinnelaget i denne perioden:

385

- Trenger vi egentlig et diplomati og en utenrikspolitikk?

- Inviterer ikke dette bare til stormaktpress?

390

- Vil ikke et konsulatvesen og handel alene være best for et lite land med en åpen økonomi?

Debatten kom etter hvert til å stilne, men ga liv til et nytt ordskifte. Denne gangen om verdien av Forsvaret.

395

- Trenger et nøytralt land egentlig et ordentlig forsvar?

- Er ikke nøytralitetsvakt forsvar godt nok for lille Norge?

400

I dag vet vi hvor skjebnesvangre disse valgene ble. Og likevel; da vi i 2018 offisielt lanserte Norges kampanje for et ikke-permanent sete i FNs sikkerhetsråd, oppsto en debatt som hadde noen forbløffende likhetstrekk med ordskiftet i forrige århundre.

405

Flere spurte: Bør ikke Norge avstå fra å ta på seg tunge og fremskutte verv i FN for å unngå å bli utsatt for stormaktpress?

Svaret mitt den gang var det samme som det er her i dag: Slikt press eksisterer allerede, enten vi engasjerer oss eller ikke. Vi møter det hver dag. Derimot er det

410

er kun ved å engasjere oss at vi kan være med å forme vår egen skjebne i verden.

Som medlem av Sikkerhetsrådet har vi opplevd at Norge - gjennom målrettet innsats og kreativt og kunnskapsbasert diplomati basert på grunnleggende internasjonale normer - klarer å drive frem saker og oppnå kompromisser som har reell betydning. Det enstemmige vedtaket i juli som sikret forlenget grensekryssende humanitær tilgang til Syria, det første enstemmige vedtaket om Syria på nesten fem år, er ett eksempel. Faktum er at rådets medlemmer i de aller

415

420 fleste tilfeller klarer å bli enige og finner frem til felles løsninger. Nesten alle de
nær 40 resolusjonene som er vedtatt hittil i år, har vært enstemmige. I
Sikkerhetsrådet drar vi fordelene av å ha et godt forhold til alle de fem faste
medlemmene.

425 Debatten om hvordan Norge håndterer stormaktpress er likevel et
sunnhetstegn. Det viser at folk reflekterer over klimaskiftet som nå skjer i
internasjonal politikk, og er bevisst på at handlingsrommet i norsk
utenrikspolitikk ikke kommer av seg selv. Vi må kjempe for det, og det har alltid
vært definert av vår evne til å inngå allianser.

430 FN og folkeretten er og forblir viktig for Norges handlingsrom. Jeg vil peke på
ytterligere tre stolper som jeg mener vil være svært viktige for å navigere trygt
gjennom landskapet som nå ligger foran oss.

435 Nato. Vi hører ofte at Norge i årene som kommer vil bli «tvunget til å velge side
i sikkerhetspolitikken». Men om noen skulle være i tvil: Det valget ble tatt i
1949, heter Nato og er et formidabelt bolverk mot stormaktpress. Vi har over
70 års erfaring med at det å tilhøre en allianse kan forebygge press. Ja, ikke bare
forebygge press, men også gi en slags balanse til et ellers asymmetrisk forhold til
en stormakt: Russland. Den erfaringen må vi ta med oss videre. Og denne
440 dimensjonen av Nato-samarbeidet mener jeg vi bør styrke i årene som kommer.
Ikke minst når alliansen nå skal i gang med å utarbeide et nytt strategisk
konsept.

445 Nato har styrket sin militære avskrekking betraktelig. For regjeringen har det
vært viktig å sette i gang prosesser i Nato for et krafttak for det vi kan kalle den
politiske avskrekkingen. Det er viktig å huske på at Nato både er en militær og
en politisk allianse. For det er slik at saksområder som regnes som en del av
kollektiv sikkerhet i Nato, i større grad enn andre saksområder går fri for press.
Eksterne aktører vil alltid teste oss og Nato, men de vet av erfaring at man
450 kommer til kort om man utfordrer solidariteten mellom allierte.

Derfor mener jeg det gir mening å utvide den politiske dialogen i Nato, etter
hvert som sikkerhetspolitikken kryper inn på nye områder. Av samme grunn
bør vi også søke å koordinere våre posisjoner der det er mulig. Jo mer vi kan
455 koordinere oss, eksempelvis i møte med nye sikkerhetsutfordringer som cyber
og desinformasjonskampanjer, jo mindre rom etterlater vi for press fra andre

stormakter.

460 Vi kan også styrke Natos politiske avskrekking ved å forebygge indre splittelser. Nato har en lang tradisjon for indre takhøyde. Uten stor tålmodighet mellom medlemmene ville alliansen neppe kommet seg gjennom kriser som Suez-krigen, torskekrigen eller lignende hendelser.

465 I min tid som utenriksminister har jeg opplevd at medlemsland har tatt prosesser i Nato som gissel for bilaterale disputer eller innenrikspolitiske hensyn. Det er en trend som uroer meg. Dette er potensielle kiler inn i samarbeidet, som eksterne aktører kan bruke mot oss.

470 For å si det litt enkelt: Det hjelper ikke om vi har verdens sterkeste forsvarsallianse dersom en ekstern aktør kan få beslutningsprosessene i Nato til å stoppe opp ved å spille på helt andre saker. Derfor er det viktig at vi fornyer og forsterker Natos historiske kultur for å bære over med forskjeller, og utvise alliert tålmodighet innenfor klare grenser.

475 Økte forsvarsutgifter, intensivert øving og trening og oppdatert planverk til tross: Vår styrke som militær allianse hviler på vår evne til å finne sammen politisk.

480 Amerikansk lederskap er sentralt her, som på så mange andre områder. Noe av det som skiller USA fundamentalt fra tidligere stormakter, er USAs syn på seg selv som leder for den frie verden. Det har gitt oss et USA som ikke bare evner å sette dagsorden i Nato og samle medlemslandene rundt en felles retning. Men et USA som også har vært varsom med å øve press overfor sine allierte.

485 For Norge har dette vært viktig. Det har blant annet medført at vi har hatt stort handlingsrom til selv å definere balansen mellom avskrekking og beroligelse i vårt forhold til Russland. Dette er viktig både for naboskapet og for oppslutningen om Nato i norsk opinion. Vår rolle som tilrettelegger for
490 fredsprosesser ville sannsynligvis heller ikke vært mulig i dagens omfang uten en alliansekultur med stor toleranse for mangfold.

Den andre stolpen jeg vil trekke frem, er behovet for å løfte samarbeidet med EU ytterligere. I praksis handler dette om hvordan vi håndterer en rekke nye
495 problemstillinger i krysningspunktet mellom forsvar, teknologi og handel.

Under den kalde krigen var militær sektor teknologiledende. Ny innovasjon
skjedde på militær side og tok deretter skrittet inn i våre dagligliv. GPS,
500 internett, avanserte materialer og digital teknologi er gode eksempler. I vår tid er
forholdet snudd på hodet. Sivil sektor er stadig oftere teknologiledende. Nå er
det militær side som må ut og høste nyvinninger. Det byr på mange vanskelige
avveininger.

505 Hvordan skal vi beholde et militært forsprang når fremvoksende makter i
økende grad kan høste spiste teknologi fra sivil side? Hvordan skal fremtidens
eksportkontroll utformes? Og hva slags type infrastruktur skal vi skjerme, og
hva skal forbli åpent for anbud og eierskap fra en hvilken som helst aktør?

510 I disse sakene tror jeg vi har mye å hente på et enda tettere samarbeid med EU og
likesinnede enkeltland, slik som våre nordiske naboer. Regjeringen har sørget
for å styrke konsultasjonene med EU på flere felter, bl.a. når det gjelder
screening. Jo mer vi kan koordinere oss, jo mer resistente er vi mot press.

515 Dette er komplekse saker hvor vi trenger et solid og selvstendig nasjonalt
beslutningsgrunnlag, og hvor vi har stor nytte av å utveksle informasjon. Denne
typen saker berører heller ikke bare sikkerhet, men også andre hensyn, som
handel og konkurranse. Derfor vil heller ikke allierte alltid komme til de samme
konklusjonene. Nettopp derfor er det så viktig at vi holder nær kontakt. Og her
520 vil nordiske land og EU ofte stå oss nær.

Regjeringen har gjort mye for å styrke forholdet til EU. Bare de siste to årene har
vi sørget for å sikre Norge en plass i relevante prosjekter under Pesco, EUs
strukturerte forsvarssamarbeid. Og fra og med i år går Norge også med i det
525 store nye europeiske fondet for forsvarsforskning, EDF.

Dette er viktige bidrag til den fremtidige forsvarsevnen. Vi kan innfri Natos
krav om å bruke to prosent på forsvar og 20 prosent på investeringer. Men for
virkelig å holde tritt med den teknologiske utviklingen hos fremvoksende
530 makter, og for å få mest mulig igjen for ressursene, tenker jeg det gir mening å
forsøke å legge til rette for større og mer konkurransepregede markeder. Her er
det naturlig at vi ser til EU.

En tredje stolpe er motstandsdyktige samfunn. Jeg vet ikke hva dere tenker på

når dere hører dette begrepet. Noen tenker kanskje på sikring av datainfrastruktur, mobilnett og strømforsyning. Andre tenker kanskje på et lager med masker, stearinlys og hermetikkbokser.

540 Men motstandsdyktighet handler også om tillit.

- Tillit mellom folk.

- Tillit til beslutningstagere.

545

- Tillit til politiske prosesser.

For tre uker siden var det stortingsvalg. Jeg skulle selvfølgelig ønsket meg et annet valgresultat. Men selve gjennomføringen viste hvordan valg og valgkamp
550 skal gjennomføres i et modent demokrati. I ordnede former, uten falske nyheter, med gjensidig respekt mellom politiske motstandere og gjennom et ordnet skifte hvor folkeviljen kommer til uttrykk. Dette kan vi være stolte av, og dette er en politisk kapital vi må bevare.

555 Jeg synes et godt bilde på dette er statsministerens tale til FNs generalforsamling for halvannen uke siden. Der avsluttet hun innlegget med å peke på at hun snakket til forsamlingen som en avtroppende statsminister etter å ha tapt et valg. Samtidig ønsket hun sin etterfølger lykke til, og sa at hun visste at han kom til å gjøre en god jobb.

560

Flere stats- og regjeringssjefer hadde godt av å høre det budskapet.

Noen har ment at regjeringen har vært for verdiorientert i sin sikkerhetspolitikk. Jeg er uenig. I innledningen til Atlanterhavstraktaten kan vi lese følgende:

565 «Partene er besluttet på å trygge sine folks frihet, felles kulturarv og sivilisasjon, som er bygd på grunnsetningene om folkestyre, individets frihet og rettens herredømme.» Enkelte hopper over denne delen. Men, kjære venner, dette er helt essensielt. Vi kan bygge et sterkt forsvar og verdens sterkeste allianse, men dersom styresettet i det enkelte medlemsland råtner på rot, er dette lite verdt.

570

Vi kan bygge verdens sterkeste samhold i Nato, men det monner lite hvis eksterne aktører kan lamme oss ved å spille på svakheter internt i det enkelte medlemsland. Og dette må vi ta på alvor, for fremtidens trusselbilde handler i

575 økende grad om ikke-militære virkemidler som cyberangrep,
desinformasjonskampanjer og hybride verktøy som er ment å ramme
beslutningsprosessene.

Det kan være relevant å se hen til et eksempel utenfor Europa. Vi kan trekke
580 mange lærdommer fra 20 års innsats i Afghanistan, og vi må nærme oss dette
med ydmykhet. Jeg kunne viet et helt foredrag til å snakke om det vi har gjort i
Afghanistan, at Taliban grep makten i august, og det som skjer nå, men det ville
det ikke vært rom for i denne tidsrammen. Hvis jeg likevel skal si én ting, er det
at det står klart for meg at én av lærdommene må være at styresett heretter må
585 tas på fullt alvor som et sikkerhetsanliggende. Man kan bygge en hær med
titusener av menn og kvinner under våpen. Men uten godt styresett kan det hele
kollapse i løpet av dager og timer.

*

590

Jeg har lyst til å avslutte der jeg startet, med et blikk tilbake til krigen. Etter
krigsutbruddet var Hambro gått i eksil, og fra et hus i Princeton begynte han å
skrive på sitt neste verk, «Hvordan vinne freden?»

595 Som ung stortingsrepresentant hadde han stemt mot norsk medlemskap i
Folkeforbundet. Nå forble han urokkelig i sin tro på internasjonal rettsorden.
Men han så også at den nye verdensorganisasjonen som vokste frem, FN, måtte
bygges annerledes. Kina måtte sikres en plass blant de store, og USA måtte bryte
ut av sin isolasjon og ta et ledende ansvar for den verdensorden som skulle
600 bygges. Ikke bare for FN, men også for det som etter hvert skulle bli Nato.

Folkeforbundets siste store mann var en nordmann, slik også FNs første
generalsekretær ble en nordmann. Carl Joachim Hambro og Trygve Lie. To
sterke personligheter, og symboler på kontinuiteten i norsk utenrikspolitikk
605 gjennom over 70 år.

Om kort tid gir jeg stafettpinnen videre til en ny utenriksminister, og jeg er viss
på at om vi bygger videre på denne arven, så vil landet være i trygge hender.

610 Norges handlingsrom i utenrikspolitikken er presset. Men med et sterkt forvar
og forpliktende internasjonalt samarbeid, er vi godt skodd for å bevare og utvide
det.

615 Vi er Norge, og vår plass er i Nato og i Europa.

Takk for at dere - utallige ganger - enten jeg har hatt rollen som leder av Utenriks- og forsvarskomiteen, forsvarsminister eller nå utenriksminister, har latt meg få denne talerstolen. Jeg husker fortsatt første gang, 8. mars 2010, som
620 ny komiteleder. Jeg husker at jeg holdt på å besvime da direksjonen ringte samme dag «bare for å si» at Kongen også kom til å være til stede.

Tusen takk for oppmerksomheten, og tusen takk for meg!

625 Regjeringen

Kilde
www.regjeringen.no

630 **URI**
<https://www.virksommeord.no/tale/status-og-utfordringer-for-norge>

635

640

645

650